

Félags- og húsnæðismálaráðuneytið
Síðumúla 24
108 Reykjavík

Reykjavík, 18. febrúar 2025

Umsögn ÖBÍ réttindasamtaka (ÖBÍ) um áform um breytingar á ákvæðum laga um almannatryggingar um aldursviðbót og tengingu fjárhæða lífeyrisgreiðslna við launavísitölu. Mál í samráðsgátt stjórnvalda nr. S-17/2025.

ÖBÍ réttindasamtök fagna þeim áformum félags- og húsnæðismálaráðherra sem hér eru til umsagnar og lýst hefur verið í stefnuýfirlýsingu ríkisstjórnarinnar. Um er að ræða mikilvæg og tímabær skref í þá átt að rétta hlut örorkulífeyristaka á Íslandi. Í þessari umsögn kemur ÖBÍ á framfæri sjónarmiðum sínum um áformin að því leiti sem þau eru fram komin. Athugasemdir samtakanna við útfærslu áformanna verða gerðar þegar frumvarp þess efnis liggur fyrir.

1. Breytingar á ákvæðum laga um almannatryggingar um aldursviðbót

ÖBÍ réttindasamtök lýsa yfir stuðningi við áform um að bundið verði í lög að aldursviðbót á lífeyri örorkulífeyristaka haldist ævilangt. Samkvæmt núgildandi lögum missa örorkulífeyristakar aldursviðbótina við 67 ára aldur. Breytingin myndi bæta stöðu fatlaðs og langveiks fólks sem vegna veikinda, slysa eða fötlunar ná ekki eða aðeins takmarkað að ávinna sér lífeyrisréttindi í lífeyrissjóðum. Á slíkt sérstaklega við um einstaklinga sem fá örorkumat ungir að árum. Þessir einstaklingar fá almennt mjög lág eða jafnvel engin eftirlaun frá lífeyrissjóðum og eru auk þess í þeirri stöðu að ná heldur ekki að greiða í og safna viðbótarlífeyrissparnaði. Þar af leiðandi þurfa slíkir einstaklingar enn frekar að treysta á almannatryggingar. Örorkulífeyristakar sem fá fyrsta örorkumat við 18 til 24 ára aldur og hafa engar aðrar tekjur en örorkulífeyri frá TR geta lækkað um 45.407 kr. á mánuði (fyrir skatt) við að færast yfir á ellilífeyri ef þeir eru áfram í þeirri stöðu að vera einungis með lífeyrisgreiðslur almannatrygginga sér til framfærslu.¹ Ef réttur til aldursviðbótar helst óbreyttur, eins og áform um lagasetningu kveða á um, myndi það tryggja að þessi tekjulági hópur lækkar ekki í greiðslum við að ná 67 ára aldri.

Það er skilningur ÖBÍ að sú kjarabót sem mun felast í breytingunni eigi að gagnast bæði þeim sem hafa hafið töku ellilífeyris fyrir gildistöku væntanlegra laga og þeim sem hefja töku ellilífeyris eftir gildistöku þeirra. Að mati ÖBÍ mætti sá skilningur koma skýrar fram í fyrirbyggjandi skjölum um áformin.

2. Breytingar á ákvæðum laga um almannatryggingar um tengingu fjárhæða lífeyrisgreiðslna við launavísitölu

ÖBÍ réttindasamtök lýsa yfir stuðningi við áformin enda hafa samtökin talið framkvæmd 62. gr. laga um almannatryggingar, áður 69. gr. laganna, vera ólöglega. Sá hluti ákvæðisins er varðar tengingu við verðlag er nokkuð skýr, þ.e. að vísitala neysluverðs ráði ef verðlag hækkar meira en laun. Hins vegar hafa Fjármálaráðuneytið og Alþingi til þessa farið frjálstlega með þann hluta ákvæðisins sem snýr að launaþróun að mati ÖBÍ. Á heimasíðu Hagstofu Íslands kemur skýrt fram að mánaðarleg launavísitala mæli mánaðarlegar breytingar á reglulegum launum á

¹ Ef reiknað er með heimilisuppbót er munurinn 47.550 kr. á mánuði.

Íslenskum vinnumarkaði og sýni almenna launaþróun.² Fjármálaráðuneytið hefur hins vegar skýrt hugtakið launaþróun þannig að hægt sé að taka út úr því ákveðna þætti eftir því hvernig staðan er hverju sinni, t.d. hefur það átt við um launaskrið.

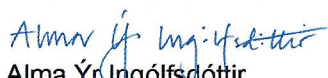
Frá því ákvæðið sem nú er í 62. gr. laga um almannatryggingar var innleitt hefur launa- og/eða verðlagsvísitala yfirleitt hækkað meira en spár í fjárlögum hafa gert ráð fyrir.³ Sú framkvæmd að skýra ákvæðið á þrengsta mögulega máta í hvert sinn hefur haft í för með sér að lífeyrir almannatrygginga hefur dregist verulega aftur úr launaþróun. Þar með hafa þeir sem byggja afkomu sína á lífeyri almannatrygginga dregist aftur úr öðrum tekjuhópum. Sú uppsafnaða kjaragliðnun sem lífeyristakar hafa mátt þola frá árinu 1997 er um 75,5% eins og sjá má í töflu í meðfylgjandi viðauka. Um er að ræða sömu töflu og lögð var fram á þingskjali nr. 111 í þingmáli nr. 111, 154. löggjafarþingi 2023-2024, uppreiknað til desember 2024 með uppfærðum tölum fyrir árið 2022, 2023 og 2024.

Séu áform um að heimilt verði að útfæra framkvæmd breytinga lífeyris almannatrygginga nánar í reglugerð leggur ÖBÍ áherslu á að slíkri heimild verði markaður rammi í lögum sem tryggir að markmiðum um að stöðva kjaragliðnun verði náð. ÖBÍ leggur mikla áherslu á að það fyrirkomulag breytinga lífeyris almannatrygginga sem lagt verður til grundvallar til framtíðar verði byggt á gegnsæi og skýrleika. Þá telur ÖBÍ að tilgangur ákvæðis um breytingu lífeyris almannatrygginga ætti að vera að framfylgja skyldum aðildarríkja til að tryggja fötluðu fólki stöðugt batnandi lífsskilyrði, sbr. 1. mgr. 28. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF). Að því sögðu bendir ÖBÍ á mikilvægi þess að ákvæði um breytingu lífeyris almannatrygginga setji ekki þak á hækkun lífeyris almannatrygginga, sé vilji löggjafans að hækka lífeyrinn umfram launa- og neysluverðsvísitölu til dæmis til að leiðrétta kjaragliðnun síðustu áratuga.

3. Lokaorð

ÖBÍ er reiðubúið til samráðs, ráðgjafar og samvinnu á öllum stigum málsins. Áskilinn er réttur til að koma að koma að frekari athugasemdum síðar gerist þess þörf.

Ekkert um okkur án okkar!

Alma Ýr Ingólfssdóttir
Formaður ÖBÍ réttindasamtaka

Gunnar Alexander Ólafsson
Hagfræðingur ÖBÍ réttindasamtökum

Sigríður Hanna Ingólfssdóttir
Félagsráðgjafi ÖBÍ réttindasamtökum

Sigurður Árnason
Lögfræðingur ÖBÍ réttindasamtökum

² <https://hagstofa.is/talnaefni/samfelag/laun-og-tekjur/>

³ <https://www.althingi.is/alttext/pdf/154/s/0111.pdf>

Viðauki 1

Tafla sem fylgdi með [Þingskjal 111, frá 154. löggjafarþing 2023-2024](#).

Hækkun meðaltals launav.t. og VNV milli ára samanborið við hækkun grunnlífeyris hvers árs					
Ár	Launaþróun	Verðbólga	Örorkulífeyrir	Mismunur	Kjaragliðnun
1998	9.37%	1.66%	4.00%	5.37%	75.5%
1999	6.81%	3.44%	11.28%	-4.47%	66.5%
2000	6.65%	5.01%	5.26%	1.39%	74.3%
2001	8.86%	6.68%	4.00%	4.86%	71.9%
2002	7.15%	4.80%	8.50%	-1.35%	64.0%
2003	5.61%	2.11%	3.20%	2.41%	66.2%
2004	4.68%	3.21%	3.00%	1.68%	62.3%
2005	6.75%	4.05%	3.50%	3.25%	59.6%
2006	9.54%	6.76%	9.72%	-0.18%	54.6%
2007	9.02%	5.03%	2.90%	6.12%	54.9%
2008	8.12%	12.42%	7.64%	4.78%	46.0%
2009	3.94%	11.99%	9.60%	2.39%	39.3%
2010	4.80%	5.40%	0.00%	5.40%	36.0%
2011	6.79%	3.99%	8.10%	-1.31%	29.1%
2012	7.77%	5.19%	3.50%	4.28%	30.8%
2013	5.66%	3.88%	3.90%	1.77%	25.4%
2014	5.80%	2.04%	3.60%	2.20%	23.2%
2015	7.18%	1.64%	3.00%	4.18%	20.6%
2016	11.37%	1.71%	9.70%	1.67%	15.8%
2017	6.84%	1.77%	7.50%	-0.66%	13.9%
2018	6.45%	2.66%	4.70%	1.75%	14.6%
2019	4.89%	3.03%	3.60%	1.29%	12.6%
2020	6.32%	2.84%	3.50%	2.82%	11.2%
2021	8.29%	4.44%	3.60%	4.69%	8.2%
2022	8.30%	9.60%	8.77%	0.83%	3.3%
2023	10.70%	7.24%	8.24%	2.46%	2.5%
2024	5.90%	4.90%	5.60%	0.30%	0.3%